

A fordítás nem egyenletes. Az elbeszélő részek, különösen a hadi vállalkozások eleven, friss leírása magával ragad. Itt remek lapokat olvashatunk. De sok helyen zavaróan latinos („övéi előtt kedvesként élt” — *vixit carus suis*), a barokkos latin szöveg eleganciája elvész („egyedül annak, akinek tartozott, visszaadta a diadalmeneteknek mindazt az egész tárházat, amelyet kapott”), a képzett elvont főnevek halmozása nehézkessé teszi az eredetiben hatásos szöveget, a szóismételgetés, különösen a „hogy”-oké, kisiskolás hiba. Vitatható többek közt, hogy a „*trophaea vocis illa, quibus Croatiam Hungariamque illustravit*” valóban a *Szigeti veszedelemre* vonatkozik-e; egy helyen pedig zavarossága nyilvánvaló félreértésből ered („ki helyteleníthetné ennek az igen bátor férfiúnak... a dícséretére irányuló szándékomat olymódon, hogy vitéségének állandó emlegetése nem tűnik-e irigykedésnek?” = *quis meum de fortissimi viri... laudatione consilium improbat, ut non continuo virtutis praeconio invidere videatur?*).

Frizon atya 122 hexameterből álló költeményének fordítója Écsi Ö. István volt, aki azonban már nem érthette meg műve megjelenését. Écsi Nemeskiszfaludon született 1896. május 18-án. Harminchárom éven át magyar–latin–görög szakos tanár, majd igazgató volt Csurgón. 1957-ben nyugdíjazták a szigetvári gimnáziumból és 1969. január 3-án halt meg Szigetvárott. Tizen-négy munkája jelent meg nyomtatásban, köztük két verses- és egy novelláskötet. Magyar irodalomtörténeti tanulmányaiban főleg a XVII–XVIII. századi irodalommal foglalkozott (Cserei, Zrínyi, Pálóczi Horváth), klasszika filológiai munkássága inkább pedagógiai célzatú volt. Munkatársa volt az *Egyetemes Philológiai Közlönynek*, az *Irodalomtörténetnek* és az *Irodalomtörténeti Közleményeknek* is. Haláláig szívesen foglalkozott a magyarországi latin irodalommal és a maga kedvtelésére fordítgatott is. Utolsó ilyen természetű munkája volt *A vadkan által megölt Zrínyi Miklósról szóló költemény* lefordítása, mely munkás életének értékes, méltó záróakkordja lett.

Kurcz Ágnes

Eötvös Károly: A nagy per, mely ezer éve folyik, s még sincs vége. 1–2. köt. A mű szövegét gondozta, a tanulmányt és a jegyzeteket írta Szalontay Mihály. Bp. 1968. Szépirodalmi K. 443; 575. (Magyar Elbeszélők)

Eötvös Károly alkotását 1929 óta senki sem vette pártfogásába, pedig művészi és politikai értékeinél fogva érdemes a figye-

lemre. A most megjelent hatodik kiadás — Szalontay Mihály gondozásában, csonkítatlan utódja az elsőnek, és minden átírástól mentesen adja vissza Eötvös Károly egyéni zamatú stílusát. Őszintén meg kell azonban mondanunk: a csatlót tanulmány (*A nagy per és védője*) némi csalódást okozott. Ugyanis csak részben nyújtja azt, amit címében ígér.

Az irodalomtörténet mindmáig adós maradt egy marxista igényű Eötvös-monográfiával, s bár Szalontaynak ezúttal nem lehetett feladata ezt az úrt pótolni, mégis joggal várná tőle az olvasó, hogy rövid, lényegre-törő módon felrajzolja a miniatúr, de komplex írói portrért. Ezáltal magát *A nagy per*t is jobban el tudná helyezni egyrészt a konkrét társadalmi szituációban, másrészt a gazdag eötvösi életműben.

Erősen vitathatók a tanulmány *szerkezeti arányai*. Terjedelmes, hígított a korpék. Nem állíthatjuk, hogy a történelmet kevéssé ismerők felfedezik általa a vajdó dualizmus és a vérvád közötti összefüggéseket. Az esszé itt elnyomja az ismeretterjesztés funkcióját. Ugyanakkor a mű irodalomtörténeti és politikai jelentőségének taglalása is hiányérzetet támaszthat az olvasóban, noha Szalontay hangsúlyozza, hogy „a könyv újra idézi Eötvös Károly alakját — olyan küzdelem kapcsán, mely a múlt század egyik legnagyobb tette”. Egészítsük ki: nemcsak a védelem elvállalása, de a per megírása is impozáns politikai gesztus volt.

Másik probléma, hogy a kísérő tanulmány bizonyítalanul és kissé tévesen ítélkezik a *műfaj* kérdéséről. Nézetünk szerint Szalontay nem tudta kivonni magát a korábbi értékelések hatása alól, s mechanikusan általánosította azokat a bírálatokat, melyek Eötvös Károly minden egyéb művére nézve helytállóak lehetnek, csak éppen *A nagy perre* nem. Nevezetesen, hogy felrúgja a regény konvencionális kötöttségeit és hogy alkotásai szerkezetileg szétesőek, bőbeszédűek. Téved Szalontay, amikor elmarasztalja az író, kijelentvén: előzetes terv nélkül (?) mikro-szituációkból állítja össze mondandóját. Megállapításával nem azonosíthatjuk magunkat. (Mellesleg megjegyezve: néhány sorral előbb e módszer szükségességét hangsúlyozza.) A rendkívül összetett história érthetősége megkívánja a kitérőket, a mellékepeződöket, melyek ugyanakkor szerves függvényei a történet fő vonalának. Eötvös Károly nem ismételt, hanem mindig *más-más aspektusból* tér vissza egy már előzőleg tárgyalt mozzanathoz. Egyébként is mintha több időt szentelne a műfaj-meghatározásnak, mint amennyit megérdemel, ráadásul úgy érezzük, hogy a „talány” mégsem tudja meggyőzően tisztázni: hol dokumentumregényről, hol regényről, korpépról beszél. A tanulmányt

követő jegyzetekről kedvezőbben vélekedhetünk. Jól tette Szalontay, hogy az író által gyakran használt tájnyelvi fogalmakat megmagyarázza az olvasónak, mert ezeket — a nyelvészeken és néprajzkutatókon kívül — aligha ismeri valaki. (Libuc, boglár alakú nyom, főlhát stb.) Am ebben a törekvésében következetlen. Nem tudjuk meg tőle, ki az „óser”, mit jelent: „Ez a falubéli beszéd megnyomta Kőteles Istvánt”, nem ismerjük a „súly” és a „görvély” nevű betegségeket stb. Nem derül ki pontosan, hogy Szalontay az olvasóközönség mely rétegét tartotta szem előtt a jegyzetekben található magyarázatok összeállításakor. Azt ugyanis megtudjuk, hogy „országház” alatt nem Steindl Imre neogótikus épületét, hanem a Sándor utcai palotát kell értenünk, de rejtély marad a latinban járatlan ember számára, mit jelent a *Rerum Hungaricarum Decades*, vagy a *Notitia Hungariae Novae Historico-Geographica*? A személynévek sem mindig teljeselek, a keresztnév olykor lemarad (pl: Caraffa stb.)

A fenti hiányosságok ellenére meggyőződéssünk: Szalontay hasznos és jelentős munkát végzett, amikor a magyar irodalomtörténet e jelentős alkotását olyan nemzedék elé tárta, mely jórészt hallomásból tudhat a faji előítéletek, babonák embertelen, pusztító hatásáról.

Hegedüs Sándor

Mikes Lajos levelesládájából. Sajtó alá rendezte, az előszót írta és jegyzetekkel ellátta: Illés Ilona. Bp. 1968. Petőfi Irodalmi Múzeum — Népművelési Propaganda Iroda. 203 l. (Irodalmi Múzeum, II.)

Örömmel üdvözljük a modern magyar irodalom hozzáférhetővé tett dokumentumainak sorában a *Mikes Lajos levelesládájából* című kötetet. A Petőfi Irodalmi Múzeum forrásokozatában kiadott gyűjtemény sajtó alá rendezése, bevezetése és jegyzetelése Illés Ilona érdeme. Jó munkát végzett, mindazt összegyűjtötte, ami a címmel jelzett témakörben jelenleg elérhető, publikálható. A kötet anyagának tanulságai egyrészt a levélben szereplő költők-írók, másrészt a címzett, a szerkesztő helyzetét, törekvéseit és munkamódszerét érintik. S mivel az Előszó ez utóbbival meglehetősen mostohán bánik, kötelességemnek érzem Mikes Lajos szerepének némi megvilágítását. Mert hiába írta a szerkesztő, hogy „a levelek közreadásával elsősorban nem Mikes Lajos jellemzése volt a főcélunk”, — a gyűjtemény igenis képet ad és megkerülhetetlen következtetéseket kínál a húszas évek egyik nagy

irodalomszervezőjéről. Arról a férfiről, aki nélkül a háború és a forradalmak utáni irodalmi felívelés talán csak alacsonyabb röptű lehetett volna. Bizonyos, hogy Mikes szerkesztői munkája — Az Est lapoknál kapott, nagyrészt személyét elismerő bizalom alapuló anyagi és publikációs lehetőség — sok keserves gondtól szabadította meg a húszas évek legjobbait.

Nézzük hát, milyen képet — vagy inkább csak sűrítő pillanatképet — hívnak elő címzettjükről a Mikes Lajoshoz küldött levelek. A hatáskörébe tartozó irodalmi rovatokban — *Az Est*, a *Pesti Napló* és a *Magyarország* hasábjain — megjelenő írások legjava a húszas évek időtálló értéke. Ez mindenekelőtt Mikes érdeme, amiből nem következik, hogy szelekciós gyakorlatát és irodalomszemléletét utólag szépítve idealizáljuk. Az Est lapok irodalmi szerkesztője — bár több világnyelven olvas — nem veheti fel a versenyt a *Nyugat* körének elméleti készülségű, irni is jobban tudó irodalmáraitval. Hagyományokhoz húzó, érzelmi talajon és nagyon is egyéni szemléletből fakadó ösztönössége mégis kevesebbet hibázik, mint sokak up to date felkészültsége. Hiszen legtöbb rátalálása ma is helytálló. Mikes a nemzeti létfenntartás korabeli igényeihez viszonyított. Nem tekintette az irodalmat öntörvényű világnak. Azt tartotta, hogy a művész küldetése, a minél tökéletesebb önkifejezésért vívott küzdelmet is beéltve: szolgálat, amelynek egyik célja a társadalmi mozgások felderítése, a haladó törekvések erősítése. Ez a szerkesztői beállítottság gyűjti Mikes köré a kor legjelentősebb íróit és költőit. A rovat állandó munkatársa Möricz Zsigmond, Babits Mihály, Tóth Árpád, Szomory Dezső, Szabó Lőrinc, Fodor József, Pap Károly, Illés Endre, Kodolányi János, Gelléri Andor Endre és sok más rangos író. Az irodalmi közvélemény — ez olvasható ki a gyűjteménybe foglalt levelekből — némi kezdeti tartózkodás után elismeri Mikes szerkesztői tekintélyét, hozzáértését. Segít a korábbi félreértéseket eloszlatni Mikes néhány kritikája és cikke, amely a nehéz körülmények között is magára találó, demokratikus-progresszív irodalom tehetségei mellett emelt szót.

Vitathatatlan érdeme, hogy megvédi Ady emlékét és szellemét, a magyar kultúra legjobb, forradalmat előkészítő hagyományait. Mikes életének legszebb korszaka volt az irodalmi rovat élén töltött hat esztendő. Irodalmi mozgalmak középpontjában élt, irányított és szervezett. Fialat írók sereglettek köré, egyszerű nemzedék pályakezdését könnyíthette meg. S becsült barátjává nőhetett néhány nagy művésznak, aki nemcsak a pénzhez juttató szerkesztőt, hanem a tapasztalt, jóérzékű kritikust is tisztelte